

Zeldzame dijkkorstmossen hebben weer (voor even) ruimte

Henk-Jan van der Kolk & Thijs van Trigt

Bedreigingen voor korstmossen op dijken

Veel korstmossen die specifiek op zure steensoorten groeien zijn in Nederland schaars of zeldzaam. Dit komt omdat er maar weinig locaties zijn waar veel zure stenen liggen. De hunebedden en oude zee- en rivierdijken zijn plekken met een groot oppervlak aan graniet en basalt en staan al lang bekend als lichenologische hotspots. Er zijn in Nederland veel soorten korstmossen die alleen hier voorkomen.

Korstmossen op rivier- en zeedijken worden bedreigd door dijkversterkingen en door vervuiling. In de afgelopen decennia hebben al veel korstmosrijke dijken met natuursteen (graniet, basalt of harde kalksteen) moeten plaatsmaken voor dijken met basalt of asfalt, waardoor

ze voor korstmossen vrijwel waardeloos zijn geworden. Gelukkig zijn er ook voorbeelden waarbij korstmossen behouden zijn gebleven, zoals op de oude zeedijk bij Delfzijl waar mede door inbreng van de BLWG voorkomen werd dat de dijk geheel werd ingegoten met asfalt, waardoor korstmossen zouden verdwijnen (Sparrius 2022). Op dijken langs de randmeren en langs de rivieren is vervuiling een tweede bedreiging voor zeldzame korstmossen (van Herk et al. 2006). Op de voormalige zeedijk bij Nijkerk, de enige Nederlandse groeiplaats van onder andere groot dijschildmos (*Xanthoparmelia protomatrae*) en witte dijkkringkorst (*Varicellaria lactea*), rukt begroeiing van vaatplanten en slaadmossen steeds verder op, waardoor het oppervlakte steen dat met korstmossen begroeid kan raken afneemt. Schoonmaakacties in het

Figuur 1. Soredieus dambordje (*Aspicilia simoensis*). Foto Henk-Jan van der Kolk.

Figuur 2a. Groeiplaats van soredieus dambordje (*Aspicilia simoensis*) op de voormalige zeedijk bij Nijkerk voor het weghalen van mossen en vaatplanten. Foto: Thijs van Trigt.

Figuur 2b. Groeiplaats van soredieus dambordje (*Aspicilia simoensis*) op de voormalige zeedijk bij Nijkerk na het weghalen van mossen en vaatplanten. Foto: Thijs van Trigt.

Figuur 3a. Groeiplaats van rivierschotelkorst (*Rinodina oxydata*) op de Waaldijk bij Heerewaarden voor het weghalen van mossen en vaatplanten. Foto: Thijs van Trigt.

Figuur 3b. Groeiplaats van rivierschotelkorst (*Rinodina oxydata*) op de Waaldijk bij Heerewaarden na het weg-halen van mossen en vaatplanten. Foto: Thijs van Trigt.

Figuur 4. Rivierschotelkorst (*Rinodina oxydata*). Foto Henk-Jan van der Kolk.

verleden, waarbij een deel van de stenen is vrijgemaakt van vaatplanten en slaapmossen, hebben eraan bijgedragen dat de zeldzame korstmossen nu nog steeds aanwezig zijn (Toetenel & van Trigt 2016), en dat deze jaarlijks door tientallen liefhebbers nog ‘getwitcht’ kunnen worden. Omdat de vegetatie steeds opnieuw blijft oprukken is het nodig om regelmatig de stenen schoon te blijven houden.

Vrijmaken groeiplaatsen dijken Nijkerk en Heerewaarden

Begin 2022 zijn vijf groeiplaatsen van zeldzame soorten op de voormalige zeedijk bij Nijkerk en op de Waaldijk bij Heerewaarden door Thijs van Trigt vrijgemaakt van grassen en mossen. Drie groeiplaatsen bij Nijkerk waren al eens eerder schoongemaakt, namelijk de groeiplaats van o.a. groot dijschildmos (NEM op steen plot Nijkerk 1), de groeiplaats van o.a. donkergrijze schotelkorst (*Rinodina atrocinerea*; NEM op steen plot

Nijkerk 2) en de groeiplaats van o.a. granietspeldenkussentje (*Pertusaria corallina*; NEM op steen plot Nijkerk 4). Daarnaast is er op de dijk bij Nijkerk een grote groeiplaats van soledieus dambordje (*Aspicilia simoensis*, Figuur 1) vrijgemaakt (Figuren 2a en 2b). Het soledieus dambordje is een zeer zeldzame soort waarvan de taxonomische positie ook nog niet helemaal is opgehelderd. De soort komt in Nederland maar op een paar dijken voor. Op de vrijgemaakte groeiplaats bij Nijkerk bedekt de soort meerdere stenen, waarmee het waarschijnlijk de grootste groeiplaats in Nederland betreft.

Tenslotte is er dit voorjaar contact gelegd met het Waterschap Rivierenland, waarbij toestemming is verkregen om vegetatie te verwijderen op de oude rivierdijk langs de Waal met basalten talud ter hoogte van Heerewaarden (NEM op steen plot Bato's Erf 2). Hier dreigde de grootste en één van de laatst overgebleven populaties van rivierschotelkorst (*Rinodina oxydata*, Figuur 4) langzaam te verdwijnen door oprukkende

mossen en grassen. Na de schoonmaak van dit voorjaar kan de groeiplaats er weer een paar jaar tegenaan (Figuren 3a en 3b).

Het schoonmaken gaat als volgt te werk: Eerst worden grotere pollen en zoden met grassen en slaapmossen met de hand uitgetrokken. Vervolgens worden met een staalborstel overgebleven resten van slaapmossen van de stenen afgeborsteld. Losse mosfragmenten die na het borstelen op de dijk blijven liggen kunnen mogelijk snel weer uitgroeien tot nieuwe mostapijten. Daarom is er dit jaar voor het eerst gebruik gemaakt van een bladblazer om na het borstelen losse mosfragmenten en zand van de stenen af te blazen. We hopen hiermee de teruggroei van mossen zoveel mogelijk te vertragen.

Toekomst

Het regelmatig opnieuw vrijmaken van stenen rond de groeiplaatsen is nodig om te voorkomen dat de zeldzame korstmossen later niet alsnog verloren gaan. Een verdere mogelijkheid om korstmossen die afhankelijk zijn van zure steen op lange termijn meer ruimte te geven is om stukken dijk die helemaal overgroeid zijn geraakt mechanisch open te leggen. Met machines kan grond en vegetatie van stenen afgeveegd worden. Een uitdaging is vervolgens om de grond die in de gaten tussen stenen zit te verwijderen. Als grond tussen stenen blijft zitten kunnen planten van hieruit snel weer over de stenen heen groeien. Misschien kan het gebruik van een grondzuiger dit probleem oplossen. In de nabije toekomst kan wellicht hiermee geëxperimenteerd worden om met deze methode een grotere oppervlakte aan steen weer bloot te leggen. Naast dat dit perspectief biedt voor in Nederland bijzondere korstmossen, zorgt het blootleggen van oude dijktafsluitingen ook voor een verhoogde

zichtbaarheid van de cultuurhistorische waarde van oude dijken. Oude rivier- en zeedijken met natuurstenen zijn vroeger vakkundig met de hand gezet, en de granieten keien in de dijkbekleding zijn deels afkomstig van de hunebedden. Het zou dus ook vanuit dit oogpunt jammer zijn als dijken met natuursteen verdwijnen.

Dankwoord

Waterschap Rivierenland gaf toestemming aan de BLWG om het basalt op de dijk bij Heerewaar-den vrij te maken van mossen en planten die de korstmossen bedreigen.

Referenties

- Toetenel, W. J. & van Trigt, T. (2016). De Zuiderzeedijk bij Nijkerk, een verdwijnend korstmosparadijsje. *Buxbaumiella* 106, 49-53.
- Sparrius, L. B. (2022). Hoe de korstmossen de dijkverzwaring Delfzijl-Eemshaven overleefden. *Buxbaumiella* 123, 44-50.
- van Herk, C.M., Aptroot, A., Sparrius, L.B. & L.L. Soldaat (2007). Landelijk Meetnet Korstmossen (NEM), Inhoudelijke rapportage 2006. BLWG rapport 6.

Auteursgegevens

H. van der Kolk, henk-jan@blwg.nl
T. van Trigt, thvantrigt@casema.nl

Abstract

Protection of rare lichen populations on dikes

Rare lichens on dikes in the Netherlands are threatened by dike reinforcements (during which siliceous rock is often replaced by concrete) and by increasing cover of mosses and vascular plants. In 2022, mosses and vascular plants were removed around several populations of rare lichens on two Dutch dikes, to ensure that those populations will not disappear in the upcoming years.